

*Varga Réka*¹

A NEMZETKÖZI JOG HATÁSA A MAGÁNJOGRA: ELMOSÓDOTT HATÁRVONAL?²

BEVEZETÉS

A jogrendszerek klasszikus belső tagolása, így elsődlegesen a közjog és a magánjog elhatárolása dichotómiájának alapját hagyományosan az képezte, hogy a közjog az állami közhatalom gyakorlásának és korlátozásának normatív rendjét – tehát alapvetően a közérdeket – szolgálja; míg a magánjog a mellérendeltségen alapuló jogalanyi kapcsolatok – különösen a vagyoni és személyi viszonyok – szabályozását, és így a magánérdek előmozdítását tekinti tárgyának. Ez az elhatárolás azonban soha nem volt ilyen egyértelmű, és már a 20. század első felében is tudományos viták alapját képezte.³ A 20. század második felétől pedig a nemzetközi kapcsolatok sűrűsödése, a nemzetközi és európai integráció, valamint az alapjogi standardok terjedése következtében egyre gyakrabban és még hangsúlyosabban jelennek meg olyan tényállások, amelyekben e dogmatikai határvonal funkcionálisan elmozdul, illetve a két terület kölcsönösen alakítja egymást.⁴

A tanulmány központi kérdése, hogy milyen csatornákon keresztül, milyen dogmatikai szerkezetben és milyen jogalkalmazási következményekkel jelenik meg a nemzetközi közjog a belső magánjogi viszonyokban, illetve miként hat vissza a magánjogi logika a nemzetközi közjogra. A kérdés

¹ Alkotmánybíró, dékán, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar.

² A szerző ezúton is köszöni dr. Szigeti Szabolcsnak, az NKE ÁNTK közszerológati egyetemi docensének a tanulmány kéziratának elolvasását és a kéziratához fűzött megjegyzéseit, tanácsait.

³ BÚZA 1943.

⁴ LAW et al. 2024: 2–4.

nem csupán elméleti jelentőségű. A magánjogi igényérvényesítés terepén – különösen a nemzetközi elemet tartalmazó szerződéses, munkajogi és kártérítési jogvitákban – a nemzetközi jogi eredetű szabályok és elvek a joghatóság, az eljárhatóság és a végrehajthatóság kérdéseit döntően befolyásolhatják. Ezzel párhuzamosan a nemzetközi jogban is erősödnek azok a mechanizmusok, amelyek magánjogi jellegű érvelési struktúrákat és reparációs logikát emelnek be a nemzetközi normák alkalmazásába (különösen a beruházásvédelmi vitarendezésben).⁵

A tanulmány szerint a közjog és magánjog elhatárolásának „elmosódása” nem a kategóriák teljes feloldódását jelenti, hanem inkább azt, hogy a nemzetközi jog természete és a növekvő nemzetközi kapcsolatok szükségsszerűségei következtében kialakult nemzetközi jogi normák miatt a jogrendszer különböző szintjein megjelenő (belső jog, európai jog, nemzetközi jog) különböző jogvédelmi szempontok (állami szuverenitás, funkcionális autonómia, egyéni jogvédelem, jogbiztonság) egyidejűleg válnak relevánssá ugyanabban a tényállásban vagy ügyben. Ennek a többrétegű relevanciának egyik legszemléletesebb példája az immunitás: ez a nemzetközi jogi eredetű intézmény határozhatja meg, hogy egy magánjogi igény egyáltalán elbírálható-e belföldi bíróság előtt, és ha igen, kikényszeríthető-e a döntés.

A tanulmány mind dogmatikai, mind esetjogi elemzésre támaszkodik. Az esetjogi részben a bírósághoz fordulás jogának, különösen az emberi jogok európai egyezménye (EJEE)⁶ 6. cikkének és az immunitásnak a konfliktusát értelmezem, kiemelve az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) azon megközelítését, amely az immunitás fenntartását a hatékony – a nemzeti bíróságtól, sőt, egyáltalán a bírói úttól eltérő – alternatív jogorvoslat megéléséhez kapcsolhatja. A vizsgálat terjedelmi korlátai miatt a tanulmány nem vállalkozik a teljes nemzetközi és komparatív esetjog feldolgozására; célja ehelyett az, hogy a magyar jogalkalmazás szempontjából leginkább releváns összevetési pontokat – különösen a joghatóság és végrehajtás metszéspontjait, valamint az alternatív jogorvoslat követelményének alkotmányos és a strasbourgi bíróságban ismert beágyazottságát – rendszerszerűen

⁵ VAN HARTEN – LOUGHLIN 2006: 126–127.

⁶ Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény.

bemutassa, és ezekből értelmezési következtetéseket vonjon le. A magyar alkotmányos kontroll szintjén a tanulmány két, Magyarországon működő nemzetközi szervezet, a Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ (Regional Environmental Center, REC) és a Nemzetközi Beruházási Bank (NBB) kapcsán hozott döntések tanulságaira épít, mint olyan döntésekre, amelyek a jogvédelem minimumát és az immunitásra épülő kizárás alkotmányossági dimenzióit érintik.

A MAGÁNJOG KÖZJOGIASÍTÁSA,
A KÖZJOG MAGÁNJOGIASÍTÁSA?

A nemzetközi jog klasszikus felfogásban az államok közötti kapcsolatokat joga, amelynek elsődleges címzettjei a nemzetközi jogalanyok (államok, nemzetközi szervezetek).⁷ A magánjogi viszonyok – a hagyományos elméleti modell szerint – a belső jog autonóm szabályozási területéhez tartoznak, amelyben a nemzetközi jog legfeljebb közvetett módon, a jogalkotásra gyakorolt hatás révén jelenik meg. A második világháborút követő időszakban, különösen a nemzetközi szerződések számának robbanásszerű növekedése, a gazdasági globalizáció, valamint a nemzetközi emberi jogi rezsimek kialakulása folytán ez a kép gyökeresen átalakult.⁸

A nemzetközi jog magánjogra gyakorolt hatásának első és legfontosabb mechanizmusa a belső jogba történő normatív transzformáció. Az államok nagy többsége – így Magyarország is – alkotmányos szinten rögzíti a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának követelményét. Ebből következően a magánjogi jogviszonyok tartalmát meghatározó belső norma jelentős része nemzetközi szerződésekben rögzített kötelezettségek

⁷ OPPENHEIM 1905: 3–4.

⁸ SHAW 2017: 32–36.

implementációjaként jelenik meg.⁹ A magánjogi viszonyok ma már számos területen közvetlenül is nemzetközi normák által meghatározott térben jönnek létre és érvényesülnek, ezek közül következik néhány tipikus jogágat érintő példa, ezek jól mutatják a nemzetközi jog „térnyerésének” mértékét; a magánjogi kapcsolatok nemzetközi szabályozásának intézményes keretei; a nemzetközi jog és közjog összefonódásának területei; valamint a magánjog hatása a nemzetközi közjogra.

A „nemzetköziesedés” általános tendenciája

A nemzetközi jog magánjogra gyakorolt hatása nem izolált jelenség, hanem egy szélesebb „nemzetköziesedési” folyamat része. Ennek kapcsán, a teljesség igénye nélkül, a következő területek tekinthetők példának, ahol a nemzetközi jog szerepe és térnyerése a magánjogban és más jogágakban is megfigyelhető:

- a) a büntetőjog esetében több bűncselekményi tényállást is ismerünk, amelyek közvetlenül nemzetközi jogi tilalmakat implementálnak (például háborús bűncselekmények, népirtás),¹⁰ illetve nemzetközi egyezmények határozzák meg egyes jogintézmények

⁹ A magyar Alaptörvény Q) cikk (2) és (3) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy Magyarország biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, továbbá rögzíti, hogy a nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé (ez a transzformáció). Az ilyen nemzetközi jogi források, kihirdetett nemzetközi egyezmények implementációval tudnak hatékonyan érvényesülni a belső jogban.

¹⁰ Példaként megemlíthető az 1954. évi 32. törvényerejű rendelettel törvényerőre emelt, a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezmények vagy a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. július 17. napján az Egyesült Nemzetek Rómában megtartott Diplomáciai Konferenciáján elfogadott Statútuma, amely Magyarország tekintetében még nemzetközi jogi értelemben hatályos, bár nem transzformált közvetlenül, de a büntető jogszabályokat már megfeleltette több követelményének.

részlettartalmát (például a kábítószer-fogalom kapcsán a nemzetközi kábítószerlisták);¹¹

- b) közlekedési jog: a légi, vízi és részben a közúti közlekedés szabályozása jelentős részben nemzetközi egyezményeken alapul, amelyek a magánjogi felelősségi viszonyokat (például fuvarozói felelősség, kártérítési limitációk) is meghatározzák;¹²
- c) környezetvédelmi jog: a veszélyes anyagok használatának tilalma, a kibocsátási normák, a felelősségi szabályok gyakran nemzetközi környezetvédelmi egyezmények közvetítésével hatnak a magánjogi jogviszonyokra (például gyártói felelősség, kártérítés környezeti károkért);¹³
- d) távközlés és digitális szolgáltatások: a határokon átnyúló adatáramlás, elektronikus kereskedelem, platformszolgáltatások területén a magánjogi szerződéses viszonyok tartalma számos esetben nemzetközi vagy regionális normák (például uniós rendeletek, nemzetközi standardok) által determinált.¹⁴

Mindezek alapján megállapítható, hogy a nemzetközi jog térnyerése a magánjogi viszonyokban nem szórványos, kivételes jelenség, hanem a modern jogrendszerek strukturális jellemzője. A nemzetközi szerződések belső

¹¹ Az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény mellékleteiben található listák képezik a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § (1a) szakaszában megállapított kábítószer-fogalomhoz szükséges magyar szabályozás alapját.

¹² Lásd példaként a 2005. évi VII. törvénnyel kihirdetett, a Montrealban, 1999. május 28-án kelt, a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítéséről szóló Egyezményt vagy az 1971. évi 3. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a Nemzetközi Közúti Áru fuvarozási Szerződésről szóló, Genfben, az 1956. évi május hó 19. napján kelt Egyezményt (CMR).

¹³ Lásd példaként a 31/1990. (II. 16.) MT rendelettel kihirdetett, a sztratoszferikus ózónréteg védelméről szóló, Bécsben 1985. március 22. napján aláírt Egyezményt.

¹⁴ Lásd példaként az 1985. évi 18. törvényerejű rendelettel kihirdetett, Nairoiban, az 1982. évi november hó 6. napján aláírt Nemzetközi Távközlési Egyezményt vagy a nemrég elfogadott, az Európai Parlament és a Tanács 2022/2065 rendeletét (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, az úgynevezett Digital Services Act [DSA]).

jogba történő implementációja, a magánjog egységesítésén dolgozó nemzetközi szervezetek tevékenysége, az emberi jogi normák horizontális hatása, valamint az egyes jogágakban (büntetőjog, közlekedés, környezetvédelem, távközlés) megfigyelhető nemzetközi együttműködés mind abba az irányba mutatnak, hogy a magánjog némileg „nemzetköziesedett” normarendszerré vált.

*Nemzetközi szervezetek a magánjog
egységesítésének szolgálatában*

A nemzetközi magánjog egy sajátos jogterület, amely a jogrendszerek közötti átmenet jellegzetes példája. Alapvető funkciója, hogy a határokon átnyúló magánjogi jogviszonyokban felmerülő kollíziós kérdéseket rendezze, azaz meghatározza, hogy melyik állam jogát kell alkalmazni egy adott jogvitában. Ez a kollíziós normaalkotás azonban nem kizárólag a belső jogalkotás hatáskörébe tartozik. A nemzetközi magánjog kollíziós szabályai, így a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv.) jelentős része is a nemzetközi közjogi szerződésekben, egyezményekben vagy uniós rendeletekben gyökerezik.¹⁵ Ezek a nemzetközi jogforrások teremtik meg azt a jogi keretet, amely biztosítja a határokon átnyúló magánjogi jogviszonyok jogbiztonságát és kiszámíthatóságát.

A magánjog egységesítésére és harmonizálására létrejött, nagy hagyományú szervezetek – így a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (HCCH),¹⁶ az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL),¹⁷ valamint a Magánjog Egységesítésének Nemzetközi

¹⁵ Igazságügyi Minisztérium 2016.

¹⁶ A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (HCCH) egy kormányközi szervezet, amely a magánjog nemzetközi egységesítésén dolgozik, és számos fontos nemzetközi egyezményt (például gyermekelrablás, felnőttvédelem, külföldi ítéletek elismerése) dolgozott ki, segíti a nemzetközi jogi együttműködést.

¹⁷ A Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság (UNCITRAL) az ENSZ Közgyűlése által az 1966. december 17-én elfogadott 2205 (XXI) számú határozattal létrehozott ENSZ-szerv.

Intézete (UNIDROIT)¹⁸ – olyan egyezmények, modellek és alapelvek kidolgozásával járulnak hozzá a magánjog fejlődéséhez, amelyek a belső jogalkotás számára referenciapontként szolgálnak.

- A HCCH keretében elfogadott egyezmények – például a házassági vagyoni jogi rendszerekről szóló egyezmények vagy a tartásdíj érvényesítéséről szóló egyezmény¹⁹ – közvetlenül hatnak az EU-n kívüli országok tekintetében, és kitöltik az uniós szabályozás hézagait, vagy harmonizáltan egészítik ki az uniós rendeleteket.
- Az UNCITRAL által kidolgozott mintatörvények (például a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról, fizetéseképtelenségről) és egyezmények (például a New York-i Egyezmény a külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról²⁰) a kereskedelmi és eljárásjogi magánjogi viszonyok nemzetközi kezelését segítik elő.
- Az UNIDROIT-alapelvek²¹ a nemzetközi kereskedelmi szerződések általános elveit rögzítik, és számos belső jogi kodifikációra, illetve bírói gyakorlatra hatást gyakorolnak.

Magyarország e szervezetekben hagyományosan aktív szerepet vállalt, ami a magyar magánjogi gondolkodás és kodifikáció nemzetközi beágyazottságát

¹⁸ Az UNIDROIT (*International Institute for the Unification of Private Law*) egy 1926-ban alapított nemzetközi szervezet, amelynek feladata a magánjog különböző területeinek egységesítése és harmonizálása a tagállamok között. Az intézet kidolgozza és ajánlja a nemzetközi kereskedelmi szerződésekre, jogintézményekre vonatkozó modelleket, alapelveket és egyezményeket, amelyek célja a jogbiztonság és a nemzetközi magánjogi kapcsolatok elősegítése.

¹⁹ A gyermektartásdíj és a családi tartásdíjak egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i Hágai Egyezmény és a házassági vagyoni jogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló, 1978. március 14-i Hágai Egyezmény.

²⁰ A külföldi választottbírói határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény (*The Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards*), kihirdette az 1962. évi 25. törvényerejű rendelet.

²¹ UNIDROIT 2010.

mutatja és erősíti.²² Ez egyben azt is jelenti, hogy a magyar magánjog fejlődése túlmutat a nemzeti kereteken, ugyanakkor csak a fenti nemzetközi szervezeti és normatív kontextusba ágyazva érthető meg. Ezenfelül rávilágít arra, hogy a nemzetközi magánjog nem csupán a belső jog autonóm területe, hanem szorosan összefonódik a nemzetközi közjoggal is.²³ A nemzetközi közjogi szerződések révén a nemzetközi jog közvetlenül befolyásolja a magánjogi jogviszonyok rendezését, és hozzájárul a jogrendszerek közötti harmonizációhoz.²⁴

*A nemzetközi jog belső jogba történő
beépülése a kollíziós jogon túl*

A korábban említett folyamat különösen látványos a nemzetközi magánjog területén. Az alkalmazandó jogra, a joghatóságra, az ítéletek elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok mögött egységesítési törekvések állnak, amelyek célja a határokon átnyúló magánjogi jogviszonyok jogbiztonságának és kiszámíthatóságának növelése.²⁵ A nemzetközi jog beépülése azonban nem korlátozódik a kollíziós normákra.

²² Itt fontos emlékeztetni arra, hogy Magyarország ezekben a szervezetekben már az alapításuktól kezdve folyamatosan aktív és kezdeményező szerepet vállalt. Az UNCITRAL – közvetlenül Ustor Endre ENSZ-nagykövet és Meznerics Iván MNB-igazgató nevéhez köthető – magyar kezdeményezésre jött létre, Magyarország szakértői többször voltak már a Bizottság és annak munkacsoportjainak elnökei [Réczei László (1969); Szász Iván (1984), valamint Martonyi János (2017)]. Emellett jeles magyar magánjogászok (Mádl Ferenc, Harmathy Attila, Király Miklós, Menyhárd Attila) több évtizede megszakítás nélkül biztosítják a magyar magánjogi hagyományok képviseletét az UNIDROIT Kormányzó Tanácsában is.

²³ BORECZKI 2015: 79.

²⁴ Meg kell jegyezni, hogy a nemzetközi együttműködés mellett az Európai Unió jogában is számos rendelet (például Róma I. és Róma II. rendeletek) szabályozza az alkalmazandó jog kérdését a szerződéses és szerződésen kívüli kötelmi viszonyokban, amelyek már kiegészítik vagy kipótollják az uniós szabályozás hiányosságait (például a nem uniós, harmadik országokra nézve vonatkozó jogviszonyokban).

²⁵ STEWART 2009: 256.

A magánjog számos anyagi jogi területén érvényesülnek nemzetközi együttműködésen alapuló sztienderdek, például:

- fogyasztóvédelem: az EU-jog és a nemzetközi *soft law* (például az ENSZ fogyasztóvédelmi irányelvei)²⁶ előírásai határozzák meg vagy keretezik a minimális védelmi szinteket;
- szerződési jog: az UNIDROIT-alapelvek²⁷ és az ENSZ-árak nemzetközi adásvételéről szóló ENSZ-egyezmény²⁸ normatív mintát adnak a belső jogi kodifikációk számára;
- társasági jog: határon átnyúló egyesülések, székhelyáthelyezés, pénzügyi piacok szabályozása esetén a nemzetközi és uniós normák meghatározzák a magánjogi kereteket.²⁹

A belső magánjog ezáltal „nemzetköziesedik”: a klasszikus, pusztán belső viszonyokra épülő magánjogi dogmatika helyett egy fokozódóan nemzetközi standardokkal összehangolt normarendszer rajzolódik ki.

A nemzetközi szerződés és a magánjogi szerződés megkülönböztetése

A nemzetközi jog normáinak belső jogba történő beépülése – amelyről az előző alfejezet részletesen szolt – alapvető feltétele annak, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségek a belső jogi viszonyokban is érvényesülhessenek. E folyamat során különösen fontos a nemzetközi szerződések és a határokon átnyúló magánjogi szerződések közötti jogi megkülönböztetés. E megkülönböztetés alapvető jelentőségű, mivel amennyiben a szerződés nemzetközi

²⁶ United Nations 2016.

²⁷ UNIDROIT 2010.

²⁸ A Nemzetközi Áruk Adásvételi Szerződéseiről szóló Egyezmény (*United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*). Magyarországon kihirdette az 1987. évi 20. törvényerejű rendelet.

²⁹ Itt megemlíthetők a Nemzetközi Értékpapír-felügyeleti Szervezetek Szervezetének (IOSCO) elvei, amelyek a nemzetközi tőkepiaci szabályozás és felügyelet alapvető irányelveit foglalják magukban, valamint a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (Basel II, Basel III) standardjai.

szerződésként értékelendő, úgy az az államot köti, és rá a nemzetközi jog szabályai alkalmazandók. Ezzel szemben, ha magánjogi szerződésről van szó, a felek jogviszonya elsősorban a belső jog – vagy a kollíziós magánjog – szabályai szerint rendezendő.

Vannak olyan jogi helyzetek, amikor a jogalkotó előre kizárja a magánjogi szerződés megkötésének lehetőségét, különösen az átmeneti, „határterületi” esetekben. Ilyen például az államhatárok mentén történő építkezések szabályozása, ahol a magyar jogalkotó úgy rendelkezett, hogy kizárólag jogszabállyal kihirdetett nemzetközi szerződés rendelkezhet a határvonaltól, illetve a határjeltől számított egy méter távolságon belül építmény létesítéséről.³⁰ Ennek megfelelően, még amennyiben a felek szándéka magánjogi szerződés megkötésére irányulna is, az ilyen megállapodás semmisnek minősülne, mivel a nemzetközi szerződés hiányában a jogszabályba ütközne.

A nemzetközi szerződés és a határon átnyúló magánjogi szerződések megkülönböztetése azonban sok esetben nem ilyen fekete-fehér. Példaként szolgálhat erre, ha egy állam szerződést köt egy külföldi olajvállalattal. Amennyiben az olajvállalat nem nemzetközi jogalany, a megállapodás tipikusan magánjogi szerződésnek tekinthető. Ugyanakkor ha az olajvállalat állami tulajdonban áll, és a szerződés tárgya olyan kérdéseket érint, amelyek a szuverenitást is befolyásolják (kisajátítás, koncessziós jogok, földterületek átengedése, energiabiztonság stb.), bizonyos esetekben a szerződés nemzetközi szerződésként való megítélése is indokoltta válhat. Hasonlóan kérdéses, mondjuk, egy nemzetközi szervezettel történő hitelmegállapodás, amely alapvetően egy feltételekkel nyújtott, akár magánjoginak vagy pénzügyinek minősíthető megállapodás, azonban ha a hitelnyújtás feltételei között már olyan elemek is megjelennek, amelyek az állam közjogi szerepét is érintik (egy ellátórendszeri reform véghezvitele vagy a költségvetési hiánycél bizonyos szinten tartása), akkor szintén megjelenik a közjogi elem.³¹

A magyar jogalkalmazási gyakorlatban ilyen esetekben mindig a szerződés tartalmát vizsgálják, és amennyiben egy közjogi elemet is be lehet azonosítani a szerződésben, és az az államra nézve nemzetközi jogi jogokat

³⁰ Az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény 3. §-a.

³¹ Lásd a 282/2008. (XI. 28.) Korm. rendelettel kihirdetett, a Magyar Köztársaság és az Európai Közösség közötti Egyetértési Megállapodást.

és kötelezettségeket keletkeztet, akkor a szerződést nemzetközi szerződésnek tekintik, függetlenül attól, hogy a szerződő felek egyike nem rendelkezik közjogi jogalanyisággal.³²

A nemzetközi immunitás közjogi és magánjogi elemei

Bár az immunitás fogalma a korábban tárgyalt témához képest elméletileg jól körülhatárolt, a gyakorlatban a határok meghúzása számos esetben nehézségekbe ütközik. A problémát ismét a közjog és a magánjog közötti határvonal kérdése okozza, és a jogviszonyban a felek közjogi vagy magánjogi minősége lesz irányadó.

A nemzetközi jogalanyok (államok és nemzetközi szervezetek) magánjogi szerepvállalása – például ingatlan- vagy szolgáltatási szerződések megkötése – alapvetően összetett jogi problémákat vet fel. Látszólag magánjogi jogalanyként lépnek fel, ám e szerepük mellett a nemzetközi közjogból fakadó jogosultságok és korlátozások, különösen az immunitás intézménye, lényeges hatást gyakorolnak perelhetőségeikre és a bírósági döntések végrehajthatóságára.

A jogtudományban és az igazságszolgáltatásban e problémakör központi eleme két, egymással gyakran összekapcsolódó fogalom: az állam szerepe – az adott entitás magánjogi vagy közjogi minősége az adott ügyleten belül –, valamint az immunitás kérdése. A hagyományos megkülönböztetés szerint az állami vagy nemzetközi szervezeti aktusok között elkülönítjük az *acta iure imperii* (szuverenitási, közjogi aktusok) és az *acta iure gestionis* (kereskedelmi, magánjogi természetű aktusok) kategóriáit.³³ Vagy aho-

³² Az 1987. évi 12. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés 3. cikke értelmében az egyezmény hatálya kiterjeszthető nem nemzetközi jogi jogalanyokkal kötött szerződésekre is, és önmagában az, hogy az egyik szerződő fél nem rendelkezik nemzetközi jogalanyisággal, nem jelenti a szerződés érvénytelenségét. A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény 4. § (2) bekezdése értelmében a nemzetközi szerződés/megállapodás kérdésében a külpolitikáért felelős miniszter dönt.

³³ KOVÁCS 2016: 277.

gyan Bibó István fogalmaz a két fogalom elválasztásakor, a *iure gestionis* olyan állami aktus, amit magánember is megtehet.³⁴ Az utóbbi esetében a perelhetőséget korlátozó immunitás nem áll fenn. Ugyanakkor a gyakorlatban ennek a határnak a meghúzása rendkívül problematikus: a konkrét körülmények, a szerződés tárgya és a felek státusza együttesen döntenek el, hogy az adott ügyletre mely jogrend és jogintézmény alkalmazandó. Ilyen esetben tehát a felek vagy az egyik fél magánjogi jogalanyként viselkedik, de mégis közbeszól a nemzetközi közjog. Az immunitás önmaga érdekes kérdés: magánjogi szerepben van egy nemzetközi közjogi szereplő, de a magánjogi kapcsolatból eredő jogvita során nemzetközi jogi immunitásra hivatkozik.

A gyakorlatban különösen zavarba ejtők az úgynevezett „hibrid” szervezeti formák és párhuzamos státuszok, amelyeknél az entitás egyszerre jelenik meg nemzetközi szervezatként és magánjogi alapítványként vagy gazdasági szereplőként. A később tárgyalt REC-eset jól illusztrálja, hogy ilyen helyzetekben a szerepkörök szétválasztása, az immunitás alkalmazásának kérdése és a peres eljárások gyakorlati menete komoly jogi bizonytalanságot eredményezhet; a döntések függenek mind a jogi minősítést megállapító kritériumoktól, mind a nemzetközi és belső jogi normák értelmezésétől.

*Emberi jogi normák horizontális hatálya
a nemzetközi közjogi jogviszonyokban*

A nemzetközi jog tértnyerésének sajátos, de egyre jelentősebb dimenziója az emberi jogi normák horizontális hatálya. Az EJEB gyakorlata alapján a részes államoknak nem csupán negatív kötelezettségük van az alapjogok tiszteletben tartására, hanem pozitív kötelezettségük is arra, hogy akár a magánjogi jogviszonyokban is biztosítsák az alapjogok hatékony érvényesülését.

Ez a magánjogi viszonyok vonatkozásában több formában is jelentkezik:

- a) a bíróságoknak a magánjogi normákat alapjogkonzisztens módon kell értelmezniük (például személyiségi jogok, jó hírnév, adatvédelem, munkajog);

³⁴ BIBÓ 1986: 66.

- b) az állam köteles olyan eljárási kereteket biztosítani, amelyek révén a magánjogi jogalanyok hatékonyan érvényesíthetik jogaikat, mint például a joghoz jutás (*access to court*) vagy a hatékony jogorvoslat joga (*effective remedy*).

Ennek kapcsán is fogjuk még érinteni a REC-ügyet az esetelemzés során, amikor nemzetközi jogalanyok (államok vagy nemzetközi szervezetek) magánjogi szerződéseket kötnek: közületi számlákat fizetnek, szolgáltatásokat rendelnek meg, vagy a konkrét esetben egy felmerülő jogvitában magánjogi jogalanyként viselkednek. Ettől függetlenül nem veszítik el a nemzetközi jellegüket, és a nemzetközi közjog alapján bizonyos fokú immunitást élveznek.

Ez a folyamat dogmatikailag és gyakorlatilag is megkérdőjelezi a közjog és magánjog éles, „tiszta” elhatárolását, különösen a nemzetközi dimenzióban. A továbbiakban bemutatandó esettanulmányok – az állami immunitás szabályozása a magyar nemzetközi magánjogban, valamint a nemzetközi szervezetek immunitása és a munkajogi igényérvényesítés konfliktusa – konkrét példákön keresztül világítják meg, hogy e „térnyeres” milyen dogmatikai feszültségeket, kérdéseket, ugyanakkor milyen jogfejlesztési lehetőségeket is hordoz magában a magyar jogalkotás és jogalkalmazás számára.

A magánjog visszahatása a nemzetközi közjogra

A korábbiakban bemutatott folyamat – a nemzetközi jog „térnyerése” a magánjogi viszonyokban – nem egyirányú. E folyamatot gyakran a nemzetközi jog „magánjogiasodásaként” vagy „kontraktualizálódásaként” írják le: az államok közötti klasszikus, közhatalmi jellegű normák mellett egyre jelentősebb szerepet kapnak olyan normák és mechanizmusok, amelyek magánjogi elvek és technikák átvételén alapulnak.³⁵

Ez a visszahatás különösen jól megfigyelhető a beruházásvédelmi egyezmények (az úgynevezett *bilateral investment treaties*, BIT-ek) és az azokkal

³⁵ STEPHAN 2011: 1587–1603.

szorosan összefüggő állam-befektető választottbíróági eljárások, különösen a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központjának (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*; ICSID) rendszerén keresztül végzett vitarendezés esetében.

A magánjog nemzetközi közjogra gyakorolt hatásának emblemikus területe önmagában is a beruházásvédelem területe. A beruházásvédelmi egyezmények (két ország között fennálló BIT-ek, illetve ritkábban többoldalú beruházásvédelmi szerződések, például az 1994-ben elfogadott Energia Charta Egyezmény)³⁶ nemzetközi közjogi szerződések, amelyeket államok kötnek egymással. A sajátosságuk az, hogy a BIT-ek közvetlen jogokat biztosítanak magánbefektetőknek (legyenek azok természetes vagy jogi személyek), és e jogok közvetlenül kikényszeríthetők az érintett állammal szemben nemzetközi választottbíróóság előtt.

E konstrukció több szempontból is magánjogi logikát visz be a nemzetközi közjogba:

- a) egyrészt egy „szerződészerű” viszony jön létre az állam és befektető között. Formálisan az állam-állam között létrejött szerződés a jogalap, de az egyedi ügyben a jogvita állam és magánbefektető között zajlik, és a jogvita tárgya jellemzően magánjogi jellegű kötelmi viszony (például beruházási szerződés teljesítése, módosítása, megszüntetése);
- b) másrészt *magánjogi elveket alkalmaznak* a nemzetközi közjogi fórumok. A beruházásvédelmi választottbíróóságok (például ICSID-eljárásokban eljáró bírói fórumok) gyakran magánjogi szerződéses és kártérítési elveket alkalmaznak (például szerződésszegés, biztatási kár, kártérítés mértéke, okozati összefüggés, előreláthatóság). Ezekből a döntésekből fokozatosan nemzetközi szintű standardok kristályosodnak ki, például az „indokolatlan kisajátítás” (*indirect expropriation*), a méltányos és igazságos bánásmód (*fair and equitable treatment*) vagy a jogszerű elvárások védelme (*legitimate expectations*) tartalma;
- c) harmadrészt *a nemzetközi közjogi normák magánjogi tartalommal telítődnek*. A *fair and equitable treatment* klauzula eredetileg általános nemzetközi jogi kötelezettségként jelent meg, de a beruházásvédelmi

³⁶ Az 1994. december 17-én Lisszabonban aláírt Energia Charta Egyezmény (*Energy Charter Treaty*).

gyakorlat során olyan tartalommal telt meg, amely nagymértékben épít magánjogi elvekre (jóhiszeműség, bizalomvédelem, kiszámítható jogalkotás-jogalkalmazás, diszkrimináció tilalma). Így a magánjogi doktrínák visszahatnak a nemzetközi közjog általános elveinek értelmezésére.³⁷

Ez a folyamat kétirányú: egyrészt a magánjogi gondolkodás jelenik meg a nemzetközi fórumok érvelésében, másrészt az így kialakuló „kvázi precedens” jellegű döntések – noha a klasszikus értelemben vett kötelező erő nem áll fenn – befolyásolják a későbbi szerződéskötési gyakorlatot (új BIT-ek klauzuláinak megfogalmazását, módosítását, fenntartások alkalmazását).

Meg kell említeni azt is, hogy a magánjog visszahatása a nemzetközi közjogra nem pusztán technikai kérdés, hanem erősen vitatott jelenség is. Bár a magánjog visszahatása a nemzetközi közjogra kétségtelenül hozzájárul a jogbiztonság, a kiszámíthatóság és a befektetői bizalom erősítéséhez, ugyanakkor a szakirodalomban és a gyakorlatban számos kritika fogalmazódott meg ennek kapcsán, így például a rendszerben fellelhető demokratikus deficit³⁸ vagy az államok szabályozását korlátozó úgynevezett *regulatory chill* effektus.³⁹

A továbbiakban bemutatandó magyar példák – különösen az állami immunitás nemzetközi magánjogi szabályozása és a nemzetközi szervezetek immunitásának munkajogi kontextusban történő korlátozása – azt mutatják, hogy ez a kölcsönhatás nem csupán nagy, absztrakt nemzetközi mechanizmusok szintjén, hanem a konkrét belső jogi jogvitákban is tetten érhető. A magánjog és a nemzetközi közjog közötti kétirányú, dinamikus

³⁷ VAN HARTEN 2007: 3–7.

³⁸ RIFFEL 2025.

³⁹ A *regulatory chill* jelensége azt jelenti, hogy a beruházásvédelmi választottbíráskodás és a nemzetközi befektetési egyezmények által biztosított erős befektetői jogok miatt az államok visszafoghatják vagy elhalaszthatják a közérdekű szabályozási intézkedések bevezetését, félve a nemzetközi választottbírási perek és a jelentős kártérítési kötelezettségek kockázatától. Ez különösen érzékeny terület a környezetvédelem, egészségügy, munkajog és fenntartható fejlődés szabályozása szempontjából, ahol a szabályozási mozgáster korlátozása aránytalanul csorbíthatja az állami szuverenitást és a közérdek érvényesülését. A további részleteket lásd ALENEZI 2020.

kölcsönhatás a modern jogrendszerek egyik meghatározó jellegzetessége, amelyet a magyar jogalkotásnak és jogalkalmazásnak is tudatosan kezelnie kell.

A NEMZETKÖZI MAGÁNJOG ÉS A KÖZJOG HATÁRTERÜLETEIN MOZGÓ MAGYAR ESETEK

Ha a belső jogban felmerülő, gyakorlati kérdéseket nézzük, akkor a nemzetközi közjogi és magánjogi kérdések legtöbbször két esetben érnek össze: a magánjogi szabályozásokban, illetve az úgynevezett székhely-megállapodásokban, amelyeket nemzetközi szervezetekkel kötnek fogadó államok, és ebben szabályozzák a nemzetközi jogalanyok immunitását, ami kihat a belső magánjogi jogviták érvényesíthetőségére is. A következőkben röviden két példán keresztül mutatom be, milyen együttműködés, együttélés szükséges a két jogterület között. Az első a kollíziós magánjog és annak alkalmazása az immunitás tükrében, a másik pedig az immunitás és a munkajogi igények együttes érvényesítése.

Mindenekelőtt egy fogalmi tisztázás is szükségesnek mutatkozik. A nemzetközi jogalanyok magánjogi szerepben történő fellépése során gyakran felmerül a joghatósági és a végrehajtási immunitás kérdése, amelyek egymástól elkülönítendő jogintézmények.

A joghatósági immunitás (*immunity from jurisdiction*) azt jelenti, hogy az adott állam vagy nemzetközi szervezet mentesül a másik állam bíróságainak eljárása alól, vagyis nem indítható ellene peres eljárás.⁴⁰ Ez az immunitás megakadályozza, hogy a bíróság joghatóságot gyakoroljon az adott jogalany felett. A modern nemzetközi jogban a korlátozott immunitás elve érvényesül, amely megkülönbözteti az állam szuverén (*jure imperii*) és kereskedelmi (*jure gestionis*) tevékenységeit.⁴¹

A végrehajtási immunitás (*immunity from execution*) pedig azt jelenti, hogy az adott jogalany vagyona, eszközei mentesülnek a hatósági, bírósági határozatok végrehajtása alól, azaz nem lehet lefoglalni vagy más módon

⁴⁰ CRAWFORD 2012: 175.

⁴¹ CRAWFORD 2012: 488.

végrehajtani az ítéletet.⁴² Ez azt jelenti, hogy még ha el is indul az eljárás az adott nemzetközi jogalany ellen, a végrehajtási immunitás biztosítja az államok és nemzetközi szervezetek működőképességét, megakadályozva azt, hogy vagyonuk végrehajtás alá kerüljön.

Összefoglalva, a joghatósági immunitás az eljárás megindítását tiltja meg, míg a végrehajtási immunitás a már hozott határozatok végrehajtását akadályozza meg. E két immunitás eltérő funkciója és alkalmazási területe alapvető a nemzetközi jogalanyok magánjogi szerepének vizsgálatában.

A kollíziós jog és az állami immunitás

A nemzetközi közjogban megalkotott – főként nemzetközi szerződésen alapuló⁴³ – szabályozás belső jogban való széles körű megjelenésének az egyik legjobb példája a már említett Nmjtvt., amely 2017-ben újrakodifikálta a Magyarországon külföldi elemet tartalmazó magánjogi jogviszonyokban alkalmazandó jogi szabályokat. Ennek része az állami immunitás is, lévén ez a nemzetközi jog egyik alapvető elvéből, a szuverenitásból következik. Ennek értelmében az államokat megilleti a más államok bíróságai, hatóságai előtti joghatóság alóli mentessége, azonban a nemzetközi jogban és a modern joggyakorlatban ennek korlátai és kivételei is megjelennek, különösen a magánjogi jellegű viszonyokban. A jelen vizsgálat szempontjából az Nmjtvt. azon része releváns, amely az államok immunitásával kapcsolatos rendelkezéseket részletezi.

Az Nmjtvt. 34. alcíme kapcsán az indokolás is rámutat arra, hogy az immunitás szabályait célszerű a nemzetközi magánjogi joghatósági szabályoktól elkülönítve kezelni, mivel azok alapvetően közjogi természetűek. Ezenfelül azt is leszögezi, hogy a joghatósági szabályoktól való elkülönítés azért is indokolt, hogy egyértelmű legyen, hogy az uniós nemzetközi magánjogi

⁴² SHAW 2017: 562.

⁴³ Az Nmjtvt. indokolása is megemlíti, hogy „[a] törvény kiegészíti, kibővíti a hatályos szabályozást, amihez az államok és tulajdonuk joghatóság alóli mentességéről szóló, New Yorkban 2014. december 2-én kelt ENSZ egyezmény [...] szolgált elsődleges mintául”. Ezen a területen a nemzetközi szokásjog is forrásul szolgál.

joghatósági szabályozás hatálya sem írhatja felül a nemzetközi jogi immunitási szabályokat. Ezért a magyar bíróságoknak az immunitás vizsgálatakor kizárólag a nemzetközi jog, illetve a belső jog szabályait kell alkalmazniuk.

Az Nmjtvt. 83. § (2) bekezdése kimondja – a nemzetközi joggal összhangban –, hogy az államok immunitásából következően nem lehet joghatósága magyar bíróságnak külföldi állammal szemben.⁴⁴ Az államok tényleges, közvetlen perelhetősége mellett a gyakorlatban többször merül fel a más országokban működő külképviseletekkel és külképviseleten dolgozó közhatalmi tevékenységet végző alkalmazottakkal szembeni eljárások megindíthatóságának kérdése. Az Nmjtvt. értelmében állam alatt érteni kell az államot, az állam közhatalmat gyakorló szerveit, illetve az állam képviselőiben eljáró személyeket, amikor e minőségükben járnak el.⁴⁵ Az állam fogalmának ilyenén módon történő megfogalmazása minden szempontból indokolt, az Nmjtvt. ebben az esetben is a nemzetközi jog általános szabályait foglalta bele a belső jogba.⁴⁶ A kérdéskört a nemzetközi szokásjog, illetve az 1965. évi 22. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt Egyezmény (1961-es Bécsi Egyezmény), illetve az államok és tulajdonuk joghatóság alóli mentességéről szóló, New Yorkban, 2014. december 2-én kelt ENSZ egyezmény (ENSZ államimmunitási egyezmény) rendezi.⁴⁷ Az ENSZ egyezmény még nincs hatályban, de az a nemzetközi szokásjogot kodifikálja, így – a nemzetközi szokásjog erejénél fogva – kötelező.

Ezt a fogalmi „kiterjesztést” egyrészt a külképviseletek által ellátott speciális közhatalmi funkciók (például a konzuli feladatok körébe tartozó okmányok kiállítás, anyakönyvezés stb.), másrészt az indokolja, hogy a diplomáciai képviselő és a diplomáciai képviselő a küldő állam megtestesítői,

⁴⁴ „Külföldi állam elleni eljárásban – az e törvényben megállapított kivételekkel – magyar bíróság nem járhat el.”

⁴⁵ Nmjtvt. 82. §.

⁴⁶ Lásd az Nmjtvt. 34. alcíméhez fűzött indokolását.

⁴⁷ Példának okáért az ENSZ államimmunitási egyezmény alapján kerültek be az Nmjtvt.-be a joghatóságról való lemondásra (7. cikk) vagy a külföldi állam számára való kézbesítésre (22. cikk) vonatkozó szabályok is, amelyeknek a diplomáciai életben hatalmas a gyakorlati jelentősége.

amelyek az államok szuverén egyenlősége miatt nem tartoznak a fogadó állam joghatósága alá. Ebben az értelemben, az immunitás szempontjából – és itt adódik általában a jogalkalmazás során az első félreértés – a küldő állam és annak diplomáciai képviselte egy és ugyanaz a szereplő az immunitás tekintetében.

Az állam joghatóság alóli mentességének kivételei⁴⁸ ugyancsak a nemzetközi jognak megfelelően kerültek be a magyar szabályozásba. Ezek a kivételek azokat a szokásjog által elfogadott eseteket veszik számba, amelyekben a külföldi állam magánjogi jogalanyként viselkedik, és ennek következtében az egyébként meglévő joghatóság alóli mentességeit a jogbiztonság és a többi – az állammal ezekben a jogviszonyokban szükségszerűen egyenrangú – magánjogi jogalany védelmében korlátozni szükséges. Ilyen kivételek lehetnek, a teljesség igénye nélkül, a polgári jogi szerződésből, illetve a munkaszerződésből eredő jogokat vagy kötelezettséget érintő ügyek, amely ügyekben tehát egy (tipikusan fogadó) állami bíróság az érintett fél állami minősége ellenére is eljárhat.

Ugyanilyen fontos része a szabályozásnak a külföldi állam belföldön fekvő vagyonára vezethető végrehajtás tilalmának kimondása és annak kivételeinek felsorolása is.⁴⁹ A gyakorlati esetek szempontjából ez a rendelkezés tud a legtöbb félreértést okozni a jogalkalmazás körében.

A jelenlegi hatályos szabályozás szerint a joghatóság alóli mentesség és a végrehajtási mentesség külön mozgó fogalmak, így a joghatóság alóli mentesség kivételei vagy az arról való egyedi lemondás esetén is külön megilleti a küldő államot a végrehajtás alóli mentesség. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy hiába hozott egy jogerős ítéletet a bíróság egy korábbi, mondjuk, immunitás alá nem kerülő ügyben, inkasszózni még ebben az esetben sem lehet. A végrehajtás alóli mentességről való lemondásról ugyanis külön, ugyancsak a küldő állam rendelkezhet, és a végrehajtás nem lehet automatikus. A gyakorlat azt mutatja, hogy az államok nem szoktak lemondani a végrehajtás alóli immunitásról. Ennek ellenére számos eset fordult elő még az elmúlt évtizedekben is, és nem csak Magyarországon, amikor a jogalkalmazók nem vették figyelembe a nemzetközi jogi szabályozást.

⁴⁸ Nmjt. 84. §.

⁴⁹ Nmjt. 85. §.

A Kúria 2018-ban, már az új Nmjtvt. hatálybalépését követően, de még a korábbi szabályozás, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelettel (Nmjtvt.) kapcsolatosan alkalmazandó szabályok tekintetében kiadott egy tájékoztatót a Magyarországon működő külképviseletek bankszámlájára vezetett végrehajtásokkal kapcsolatban (Tájékoztató).⁵⁰ A Tájékoztató szintén egyértelműen rögzíti, hogy a joghatóság alóli mentességről való lemondás nem jelenti egyben a végrehajtás alóli mentességről való lemondást is, és a külföldi államot megillető végrehajtás alóli mentesség fennállásakor a végrehajtás csak a külföldi állam kifejezett lemondása esetén rendelhető el.⁵¹

A Tájékoztatót azért adták ki, hogy az új szabályok alkalmazása már zökkenőmentes legyen, és felülírják és nyomatékosítsák a korábbi Nmjtvt. alkalmazása során feltárt problémákat. A szövegből is kiderül, hogy a magyar bíróságok több ízben hoztak a külföldi államok nemzetközi jogi mentességét sértő határozatokat, amelyek ellentétesek voltak mind a magyar jogszabályokkal, mind a nemzetközi szerződésekkel és a diplomáciai szokásokkal, így nem tettek jót Magyarország nemzetközi megítélésének, és problémákat okoztak a nemzetközi és diplomáciai kapcsolatokban.⁵² Megjegyzendő, hogy ilyen félreértések, nemzetközi joggal ellentétes határozatok több más államban is születtek, ami feltehetőleg leginkább annak tudható be, hogy ilyen esetek viszonylag ritkán fordulnak elő, és a nemzetközi jogi háttér miatt ezek a szabályok kevesebb figyelmet kapnak. A való életben az ilyen határozatok következménye volt, hogy a hazánkba rendelt nagykövetek felháborodva panaszkodtak a külpolitikáért felelős minisztériumnak, mert a bíróság inkasszálta a bankszámlájukat, vagy éppen végrehajtás történt egy diplomáciai rendszámmal rendelkező külképviseleti tulajdonba tartozó járműre nézve. Ahogyan korábban bemutattuk és a Tájékoztató is sorra veszi, ezek a cselekmények még jogerős bírói döntés esetén is súlyosan sértik az állami végrehajtási immunitásra vonatkozó nemzetközi szokásjogi szabályokat.

Különösen érzékeny ez azért is, mert általában nincs hatásos jogi lehetőség például arra, hogy az érintett bankszámláról a nemzetközi és a belső

⁵⁰ Kúria 2018.

⁵¹ Kúria 2018: I. 5.2. pont.

⁵² Kúria 2018: II.

joggal is ellentétesen levont összeget visszajuttassák. Ez esetben a fogadó államnak más módon szükséges gondoskodnia a sérelmet szenvedett állam megfelelő kártalanításáról. A nemzetközi jogi felelősség szempontjából ugyanis teljesen irreleváns, hogy az adott állam megjelenítette-e a belső jogában a nemzetközi jogi előírásokat, vagy hogy adott esetben a jogalkalmazó ezt figyelembe nem véve döntött az inkasszóról vagy végrehajtásról. Ha ugyanis az Nmjt. nem ültette volna be a magyar jogba a nemzetközi szokásjog rendelkezéseit, azok betartása akkor is Magyarország nemzetközi jogi kötelessége és felelőssége lenne, és nemzetközi jogi szempontból a hátrányt szenvedett államok számonkérhetnék rajta a kötelezettség betartását. Ilyen esetekben tehát egy magánjogi jogviszonyból eredő jogvitából nemzetközi közjogi, állami felelősségi kérdés lett.

Tekintettel arra, hogy az ilyen esetek kezelése tipikusan az a helyzet, amikor a nemzetközi közjognak és a magánjognak együtt kell tudnia érvényesülni, a Tájékoztató mellett számos beszélgetést, és később a Kúriával és az OBH-val való együttműködésben képzéseket is tartottak az Nmjt. nemzetközi jogi háttérét és ennek jelentőségét megvitatta,⁵³ amelyek értékes fórumot biztosítottak a fennálló kérdések, illetve a nemzetközi jogi háttér tisztázására, illetve a joggyakorlatban felmerülő kérdések megvitatására.

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy ha van is immunitása az idegen államnak, az igazukat kereső, immunitással nem rendelkező jogalanyok nem maradhatnak védelem nélkül. Az 1961-es Bécsi Egyezmény olyan kitéltet is tartalmaz, miszerint a fogadó állam jogszabályait tiszteletben kell tartani.⁵⁴ Ennek viszont az erővel történő kikényszerítése nem lehetséges, hiszen az állam által alkalmazható közhatalmi intézkedések, amelyeket alapesetben pont a végrehajtás biztosít, az immunitás miatt nem jöhetnek szóba. Ilyenkor tehát, ha például egy magyar bíróság kártérítésre kötelez egy külföldi

⁵³ A nemzetközi köz- és magánjogi immunitás aktuális joggyakorlati kérdései címmel rendezett konferenciát a Kúria 2018. november 14-én, Budapesten. Online: <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/konya-istvan-mentesseg-nemzetkozi-kozjogi-es-magan-jogi-szabalyainak-megfelelo-alkalmazasa>

⁵⁴ 1961-es Bécsi Egyezmény 41. cikk 1. bekezdés. Angolul: *Without prejudice to their privileges and immunities, it is the duty of all persons enjoying such privileges and immunities to respect the laws and regulations of the receiving State.*

államot, a végrehajtókon keresztül ugyan ezt nem tudja kikényszeríteni az állam, de azt sem a nemzetközi jog, sem a gyakorlat nem zárja ki, hogy a külföldi állam önszántából kifizesse a kártérítési összeget a jogosultnak. A gyakorlat azt mutatja, külföldön is, hogy – bár sok esetben a külpolitikáért felelős minisztériumoknak közben kell járniuk – ez a kompenzáció végül minden esetben megtörténik. Így a kárt szenvedett magánfél kecskéje is jóllakik, és az állami immunitás káposztája is megmarad.

A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK IMMUNITÁSÁNAK
KÉRDÉSEI MUNKAJOGI JOGVITÁK
TÜKRÉBEN MAGYARORSZÁGON

A nemzetközi szervezetek immunitásának sajátosságai

A nemzetközi szervezetek immunitása alapvetően eltér az államok vagy állami küldöttek immunitásától. Mivel esetükben a szuverenitás nem értelmezhető, így a szuverenitáson alapuló dogmatikai alap nem is alkalmazható rájuk. E helyett az immunitásuk funkcionális alapon nyugszik: célja, hogy a szervezet a székhelyország sajátos jogrendjétől függetlenül zavartalanul elláthassa feladatait, megóvva azt a fogadó állam indokolatlan beavatkozásától. Ez a funkcionalitás megköveteli, hogy a nemzetközi jog olyan körű mentességeket biztosítson, amelyek a szervezet működéséhez feltétlenül szükségesek, hasonlóan az államok diplomataihoz, bár eltérő jogi alapon.

Mivel nincs általános multilaterális egyezmény a nemzetközi szervezetek immunitásáról, a szabályozás főként az adott nemzetközi szervezetet alapító szerződésre és a székhelyegyezményekre, kivételes esetben nemzeti keretszabályozásra támaszkodik, amelyekben a fogadó állam határozza meg a megadott mentességek körét. Az ENSZ Alapokmánya és az ENSZ mentességeiről szóló 1946-os egyezmény, továbbá az ENSZ szakosított

szerveiről szóló 1947-es egyezmény⁵⁵ ugyan csak az ENSZ-re vonatkozik, de fontos iránymutatást adnak a funkcionalitás elvének alkalmazásához, amely a nemzetközi szervezetek immunitásának lényegi alapját képezi.

A nemzetközi szerződések alapító okiratai általában nem tartalmazzak kivételeket az immunitás alól, így a nemzetközi szervezetek immunitása jellemzően abszolút jellegű. Ezért ezen a téren a nemzetközi szervezetek immunitása – kivételek híján – szélesebb, mint az államoké, miközben a nemzetközi szervezetek tisztségviselőinek immunitása elvileg szűkebb, mint az államok közötti diplomáciai kapcsolatokban a diplomáciai képviselők alkalmazottainak mentessége. Magyarországon a nemzetközi szervezetek tisztségviselői – a magyar állampolgárokat és lakosokat kivéve – mentesek az őrizetbe vétel és a fogva tartás alól, valamint mentesek a magyar joghatóság alól a hivatalos minőségükben tett nyilatkozataik és cselekményeik tekintetében, és ez a mentesség a munkaviszonyuk megszűnése után is fennáll. Bár a mentesség körét a szóban és írásban tett nyilatkozatokra és hivatalos cselekményekre korlátozzák, a gyakorlatban a nemzetközi szervezetek gyakran minden vitatott cselekményt hivatali feladatként igazolnak, amit a fogadó államnak nehéz vitatnia. Ezáltal a funkcionális mentesség a gyakorlatban gyakran teljes immunitásként érvényesül, bár elméletileg szűkebb körű.⁵⁶

Nemzetközi esetjog

Az immunitással kapcsolatos problémák nem kerültek el a nemzetközi és nemzeti bírói fórumokat sem. Különösen az EJEB több döntésében foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy magánjogi jogviszonyokban mennyiben érvényesülhet a nemzetközi közbírói immunitás, és ennek milyen hatása van a bírósághoz fordulás jogára.

⁵⁵ Az 1957. évi 15. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek kiváltságairól és mentességeiről New Yorkban, 1946. évi február hó 13. napján kelt Egyezmény, valamint a 2021. évi LXI. törvénnyel kihirdetett, a szakosított intézmények kiváltságairól és mentességeiről szóló egyezmény.

⁵⁶ A nemzetközi szervezetek immunitásáról részletesen lásd VARGA 2023: 668–670.

Az elsőként említhető Waite és Kennedy, valamint a Beer és Regan ügyek⁵⁷ az EJEB kulcsfontosságú döntései a kérdésben, amelyek kimondták munkajogi vitán alapuló ügyben, hogy nem sérti az EJEE tisztességes eljáráshoz való jogot előíró 6. cikkét, ha egy nemzetközi szervezet – mint az esetben vizsgált Európai Űrügynökség (ESA) – immunitást élvez a tagállamok bíróságai előtt, feltéve, hogy a munkavállalóknak van elégséges, alternatív jogorvoslati lehetőségük az ügyük rendezésére, ahol a sérelmet szenvedett fél valamilyen mechanizmus alkalmazása során sérelmének orvoslását kérheti. Ez az ügy azért jelentős, mert a nemzetközi jog mai állása szerint a nemzetközi szervezetek esetében *teljes* (abszolút) immunitást ismer el, tehát nemzetközi szervezetek esetében az Nmjt.v. szerint ismert kivételek sem állnak fenn, az EJEB viszont ilyen esetekben korlátozva értelmezi az immunitást a bírósághoz való hozzáférés érdekében. Így tehát ezen a ponton egy feszültség áll fenn az EJEB értelmezése és a nemzetközi jogi szabályok között.⁵⁸

Ugyanezen kérdések és ellentétek a tagállami bíróságok előtt is felmerültek, és a bíróságok ott is több esetben eltértek a nemzetközi szervezetek nemzetközi jogban rögzített abszolút immunitásától. A Lutchmaya kontra az Afrikai, Karibi és Csendes-óceáni Államok Csoportja (ACP) Főtitkársága ügyben⁵⁹ a belga bíróság szintén munkajogi ügyben (munkaszerződés-hosszabbítás elmaradása miatti kártérítés) kért inkasszálást az ACP számlájára. Az ACP mentességére hivatkozva vitatta az intézkedést, amit első fokon a bíróság elfogadott. A Brüsszeli Munkaügyi Bíróság azonban megváltoztatta a döntést, kimondva, hogy az EJEE 6. cikk (1) bekezdése szerinti bírósághoz fordulás joga csak akkor hatékony, ha magában foglalja a jogerős határozat végrehajtását is.⁶⁰ A bíróság a Waite és Kennedy ügyben kialakított elvre támaszkodva arra jutott, hogy a végrehajtási mentesség

⁵⁷ Waite és Kennedy v. Németország 26083/94, 1999. február 18., valamint Beer és Regan v. Németország 28934/95, 1999. február 18.

⁵⁸ PASQUETTE 2021: 193–196.

⁵⁹ Lutchmaya v General Secretariat of the ACP Group, Appeal decision, Journal des Tribunaux 2003, 684, ILDC 1363 (BE 2003), 4th March 2003, Belgium; Brussels; Court of Appeal.

⁶⁰ MATHUR–AGARWAL 2024: 67.

alkalmazása sérti a 6. cikket, mivel az ACP nem biztosított alternatív vitarendezési mechanizmust. Ennek megfelelően elrendelte az ACP bankszámláinak inkasszálását, amely döntést a fellebbviteli fórumok is megerősítették.⁶¹

Hazai esetjog

Ez az elv Magyarországon az Alkotmánybíróságig jutó kérdés volt, nevezetesen egy Magyarországon székhellyel rendelkező nemzetközi szervezettel kapcsolatos, hasonló ügyben. Az Alkotmánybíróság 2014-ben, a már említett REC (*Regional Environmental Center*) mentességeit vizsgálva a 36/2014. (XII. 18.) AB határozatában kimondta, hogy bár a nemzetközi jog elismeri a nemzetközi szervezetek immunitását munkajogi ügyekben, ez az immunitás nem korlátlan. Az arányosság vizsgálata során az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy az immunitás csak akkor tekinthető alkotmányos korlátozásnak, ha nem zárja ki teljesen a munkavállaló jogi igényeinek érvényesítését munkáltatójával szemben. A bíróság feladata megvizsgálni, hogy az adott nemzetközi szervezet él-e joghatóság alóli mentességgel, illetve hogy lemondott-e erről a mentességről. Amennyiben nem mondott le, a bíróságnak azt is ellenőriznie kell, hogy az alkalmazottnak biztosítottak-e más hatékony eljárási lehetőséget, például a szervezeten belüli vitarendezést, amely keretében jogi igényét érvényesítheti. Ennek megfelelően az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a REC munkavállalója által indított munkaügyi jogvita esetén az immunitás csak akkor alkalmazható, ha a munkavállaló nem esik el jogi igénye érvényesítésének lehetőségétől sem bírósági, sem más hatékony eljárásban. Ha ez a feltétel nem teljesül, a bíróság nem állapíthatja meg joghatósága kizárását.⁶²

Ennek megfelelően a későbbi székhelyegyezményekben rendszerint rögzítették, hogy a nemzetközi szervezetek mentessége munkajogi vitákban csak alternatív vitarendezési mechanizmus megléte esetén érvényesíthető. Ezeket a feltételeket azóta minden nemzetközi szervezet elfogadta, amellyel azóta székhelymegállapodást kötött Magyarország.

⁶¹ OKEKE 2020: 35–36.

⁶² 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, indokolás [72–74].

Erre jó példa az AB elé került másik ügy, a Nemzetközi Beruházási Bank⁶³ (NBB) ügye. Az Alkotmánybírósághoz parlamenti képviselők fordultak azzal az indítvánnyal 2018-ban, hogy az NBB-nek adott mentességek sértik a bírósághoz forduláshoz és a jogorvoslathoz való jogot, mivel az NBB nem biztosít hatékony jogorvoslati lehetőséget a vele jogviszonyban álló személyek számára. Az Alkotmánybíróság azonban a 3284/2020. (VII. 17.) határozatában ezt az indítványt megalapozatlannak találta, megállapítva, hogy az NBB Székhelymegállapodás biztosítja, hogy munkaügyi viták esetén rendelkezésre álljon olyan alternatív eljárás, amely lehetővé teszi a jogviták rendezését.⁶⁴ Ez az alternatív vitarendezési mechanizmus megfelel az Alkotmánybíróság és az EJEB korábbi döntéseiben megfogalmazott követelményeknek, és a munkavállaló számára biztosítja a jogi igényeinek érvényesítésére alkalmas fórumot. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor tévesen hivatkozott a Székhelymegállapodás 19. cikkére,⁶⁵ amely nem a munkavállalók és az NBB közötti jogviták rendezésére vonatkozik, hanem a nem tagok és a Bank közötti nemzetközi jogvitákra.⁶⁶ A helyes hivatkozás az NBB Székhelymegállapodás 12. cikk 2. bekezdése lett volna, amely kifejezetten a munkaügyi viták alternatív rendezését szabályozza.

Az NBB ügyében hozott döntés jól illeszkedik az Alkotmánybíróság 2014-es REC-ügyben hozott határozatához, amely szintén kimondta, hogy a nemzetközi szervezetek immunitása csak akkor érvényesülhet munkajogi ügyekben, ha a munkavállalók számára biztosított az alternatív jogérvényesítési lehetőség. Ez a megközelítés az emberi jogi követelmények és a nemzetközi jogi immunitás közötti egyensúlyt igyekszik megteremteni. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy ha ezek a nemzetközi szervezetek valamilyen nemzetközi fórumon vitatnák az ilyen feltételnek a nemzetközi

⁶³ A Nemzetközi Beruházási Bank (NBB) egy nemzetközi pénzügyi intézmény, amelyet 1970-ben alapítottak a KGST (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa) tagállamai a tagországok közötti beruházások finanszírozására és elősegítésére. Magyarország az alapítása óta részes fele az NBB-nek. A Nemzetközi Beruházási Bank megalapítása tárgyában, Moszkvában, 1970. július 10-én aláírt és 1990. december 20. napján módosított Egyezményt és az Egyezményhez csatolt Alapszabályt kihirdette a 2015. évi XLI. törvény.

⁶⁴ 3284/2020. (VII. 17.) AB határozat, indokolás [37–50].

⁶⁵ 3284/2020. (VII. 17.) AB határozat, indokolás [41–43].

⁶⁶ Részletes elemzését lásd VARGA 2023: 273–274.

közjoggal való összhangját, feltehetőleg igazuk lenne, ugyanis jelen pillanatban a nemzetközi jog még mindig az immunitás abszolút értelmezését rögzíti.

Részben a vitás helyzetek elkerülése végett hozott létre az ENSZ – és egyre több nemzetközi szervezet – önálló vitarendezési mechanizmust. Így megmarad az immunitás, ugyanakkor az igazát kereső alkalmazott is hozzáfér valamilyen vitarendezési mechanizmushoz.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban bemutatott elemzések rámutatnak arra, hogy a magánjog és a nemzetközi közjog viszonya nem csupán elméleti kérdés, hanem a jogalkalmazás mindennapi gyakorlatában is meghatározó jelentőségű. A magánjogi jogviszonyban levő felek viszonyát, a jogérvényesítés lehetőségeit befolyásolhatja a nemzetközi közjog, és viszont. A magánjogi forrásból kiinduló, de alapjogi megfontolások által befolyásolt, közjogot is érintő jogalkalmazás példája azt is alátámasztja, hogy a jogrendszerek közötti határok elmosódnak, és a jogalkalmazóknak elengedhetetlenül szükséges a belső jogi szabályozás nemzetközi jogi alapjainak és céljainak mélyreható ismerete. Ez nemcsak a jogalkotói akarat pontosabb értelmezését segíti elő, hanem biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját is, amely az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése szerint alapvető követelménye a magyar jogrendszernek.

Így tehát a tanulmányban vizsgált példák azt is szemléltetik, hogy a nemzetközi közjog és a magánjog nem elszigetelt jogágak, hanem egymásra ható, egymást kiegészítő rendszerek. Az államok és magánszereplők közötti kapcsolatok egyre szorosabbá válása megköveteli, hogy a jogalkotók és jogalkalmazók ne csupán különálló jogterületekként kezeljék ezeket, hanem felismerjék a közöttük fennálló összefüggéseket és kölcsönhatásokat. Ez a szemlélet lehetővé teszi egy olyan jogi környezet kialakítását, amely megfelel a modern társadalom komplex kihívásainak, és biztosítja az egyének, gazdasági társaságok és államok közötti igazságos, átlátható és hatékony jogviszonyokat.

Összességében a tanulmány hangsúlyozza, hogy a nemzetközi jog és a magánjog közötti interakciók megértése és helyes kezelése elengedhetetlen a jogrendszer koherenciája és a jogbiztonság fenntartása érdekében. A nemzetközi jogi immunitás elvének rugalmas értelmezése, amely figyelembe veszi az alapjogi követelményeket, példaként szolgálhat arra, hogyan lehet a jogi normákat úgy alakítani, hogy azok egyszerre szolgálják a nemzetközi szervezetek működésének zavartalanságát és az egyéni jogok védelmét. Ez a megközelítés elősegíti a jogfejlődést, amely a globalizált világban egyre inkább szükségessé válik, és amelyben a magánjog és a közjog közötti határok egyre inkább átláthatóvá és rugalmasabbá válnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALENEZI, Atif M. (2020): Preventing the Regulatory Chill of International Investment Law and Arbitration. *International Law Research*, 9(1), 85–99. Online: <https://doi.org/10.5539/ilrv9n1p85>
- BIBÓ István (1986): Idegen államok perelhetősége és az ellenük vezethető végrehajtási cselekmények a svájci jogban. In BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. IV. kötet. Budapest: Magvető, 53–106. Online: <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/488.html>
- BORECKI Szabolcs (2015): Az immunitás és a nemzetközi magánjogi szabályozás összefüggései. *Fontes Iuris*, 1(3–4), 76–87. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/fontesiuris/issue/view/739/428>
- BÚZA László (1943): A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése. *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztálya Értekezései*, 2, 3–19. Online: <https://mek.oszk.hu/08000/08099/>
- CRAWFORD, James (2012): *Brownlie's Principles of Public International Law*. 8. kiadás. Oxford: Oxford University Press.
- Igazságügyi Minisztérium (2016): *Az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciója*. Online: <https://2015-2019.kormany.hu/download/c/cf/c0000/NMJ%20TV%20KONCEPCIO%C3%93.pdf>
- KOVÁCS Péter (2016): *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris.
- Kúria (2018): A Kúria tájékoztatója a Magyarországon működő külképviseletek bankszámlájára vezetett végrehajtásokkal kapcsolatban az Nmjtvr. 62./C. § c) pontjának és az Nmjtvr. 62/E. § (1)-(2) bekezdéseinek értelmezéséről és a külföldi államok nemzetközi jogon alapuló mentességét sértő jogalkalmazási gyakorlatról. *Kúriai Döntések*, 66(6), 851–858.

- LAW, Stephanie et al. (2024): Private Law, Private International Law and Public Interest Litigation. *Global Constitutionalism*, 13(1), 1–12. Online: <https://doi.org/10.1017/S2045381724000017>
- MATHUR, Samiksha – AGARWAL, Sonu (2024): Balancing Jurisdictional Immunity and Responsibility of International Organisations – Challenges and Reforms. *Krityka Prawa*, 17(1), 58–77. Online: <https://doi.org/10.7206/kp.2080-1084.752>
- KEKE, Edward Chukwuemeka (2020): The Tension between the Jurisdictional Immunity of International Organizations and the Right of Access to Court. In QUAYLE, Peter (szerk.): *The Role of International Administrative Law at International Organizations*. Leiden: Brill Nijhoff, 25–53. Online: https://doi.org/10.1163/9789004441033_003
- OPPENHEIM, Lassa (1905): *International Law. A Treatise*. I. kötet. London: Longmans, Green And Co. Online: www.gutenberg.org/files/41046/41046-h/41046-h.htm
- PASQUET, Luca (2021): Litigating the Immunities of International Organizations in Europe: The ‘Alternative-Remedy’ Approach and its ‘Humanizing’ Function. *Utrecht Journal of International and European Law*, (36)2, 192–205. Online: <https://dspace.library.uu.nl/items/701ae08b-f702-431c-9e69-foa1f75d8ff4>
- RIFFEL, Christian (2025): International Investment Law, Rule of Law, and Democracy: When the Solution Is Part of the Problem. *German Law Journal*, 26(4), 613–635. Online: <https://doi.org/10.1017/glj.2025.23>
- SHAW, Malcolm N. (2017): *International Law*. 8. kiadás. Cambridge: Cambridge University Press.
- STEPHAN, Paul B. (2011): Privatizing International Law. *Virginia Law and Economics Research Paper*, No. 2011-02. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1780468>
- STEWART, David P. (2009): New Directions in Private International Law. *Agenda Internacional*, 16(27), 255–268. Online: <https://doi.org/10.18800/AGENDA.200901.010>
- UNIDROIT (2010): Nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei. Online: www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Hungarian-bl.pdf
- VAN DEN BOSSCHE, Peter (2008): *The Law and Policy of the World Trade Organization. Text, Cases, and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VAN HARTEN, Gus (2007): *Investment Treaty Arbitration and Public Law*. Oxford: Oxford University Press.
- VAN HARTEN, Gus – LOUGHLIN, Martin (2006): Investment Treaty Arbitration as a Species of Global Administrative Law. *European Journal of International Law*, 17(1), 121–150. Online: <https://doi.org/10.1093/ejil/chl159>
- VARGA Réka (2023): Szabad kezük van? – Nemzetközi szervezetek immunitása Magyarországon, különös tekintettel a munkaügyi kérdésekre. In AUER Ádám et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kiss György 70. születésnapjára. Clara pacta, boni amici*. Budapest: Wolters Kluwer, 666–675.

Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

2005. évi VII. törvény a Montrealban, 1999. május 28-án kelt, a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítéséről szóló Egyezmény kihirdetéséről

2005. évi L. törvény a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról

2007. évi LXXXIX. törvény az államhatárról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2015. évi XLI. törvény a Nemzetközi Beruházási Bank megalapítása tárgyában, Moszkvában, 1970. július 10-én aláírt és 1990. december 20. napján módosított Egyezmény és az Egyezményhez csatolt Alapszabály, továbbá az ezek módosításáról szóló Jegyzőkönyv, valamint a Jegyzőkönyv részes államává váláshoz kiadott értesítések kihirdetéséről

2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról

1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

1957. évi 15. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek kiváltságairól és mentességeiről New Yorkban, 1946. évi február hó 13. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

1962. évi 25. törvényerejű rendelet a külföldi választottbírószági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény kihirdetéséről

1965. évi 4. törvényerejű rendelet a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábitó-szer Egyezmény kihirdetéséről

1971. évi 3. törvényerejű rendelet a „Nemzetközi Közúti Árufuvarozási Szerződésről” szóló, Genfben, az 1956. évi május hó 19. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről

1985. évi 18. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Távközlési Egyezmény kihirdetéséről

1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről

1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről

282/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság és az Európai Közösség közötti Egyetértési Megállapodás kihirdetéséről

31/1990. (II. 16.) MT rendelet a sztratoszferikus ózonréteg védelméről szóló, Bécsben 1985. március 22. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről

- 36/2014. (XII. 18.) AB határozat a diplomáciai vagy egyéb mentesség esetében szükséges eljárásról szóló 1973. évi 7. tvr. 5. § (1) bekezdés második mondata egyes szövegrészei alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről
- 3284/2020. (VII. 17.) AB határozat utólagos normakontroll-indítvány elutasításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2022. október 19-i (EU) 2022/2065 rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet)
- Az 1994. december 17-én Lisszabonban aláírt Energia Charta Egyezmény (*Energy Charter Treaty*). Online: www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/
- United Nations (2016): *United Nations Guidelines for Consumer Protection, United Nations Conference on Trade and Development*. New York – Genf: United Nations. Online: https://unctad.org/system/files/official-document/ditccplpmisc2016d1_en.pdf
- Beer és Regan v. Németország 28934/95, 1999. február 18.
- Waite és Kennedy v. Németország 26083/94, 1999. február 18.
- Lutchmaya v General Secretariat of the ACP Group, Appeal decision, Journal des Tribunaux 2003, 684, ILDC 1363 (BE 2003), 4th March 2003, Belgium; Brussels; Court of Appeal

